

Структурно-семантичні риси прислів'їв та їх місце у системі фразеології

У статті проаналізовано структурні та семантичні особливості паремій німецької мови. Розглянуто синтаксичні особливості прислів'їв з огляду на тип речення та його довжину, а також висвітлено характерні риси ритміки паремій.

Ключові слова: паремія, прислів'я, семантика, синтаксична структура, ідіоматичне значення.

The article deals with peculiarities of structure and semantics of German proverbs. The given article provides an analysis of syntactical characteristics basing on the type and length of proverbs and outlines their specific rhythm.

Key words: paremiological unit, proverb, semantics, syntactical structure, idiomatic meaning.

Серед великої кількості спроб дати вичерпне визначення прислів'я однією з найбільш повних можна вважати дефініцію, за якою прислів'я – це стислі загально відомі твердження, котрі узагальнюють мудрість, правду, мораль і традиційні погляди народу, виражені у метафоричній фіксованій та легкій до запам'ятовування формі, а також передаються з покоління в покоління [8].

З погляду лінгвістики, прислів'я належать до предикативних сталих виразів, які мають відношення до фольклору. Вони пов'язані з єдностями фразеологічного рівня на основі сталості та циклічності форми, значення і семантичних трансформацій. Прислів'я вважають закритими предикативними сталими виразами, а з погляду граматики, вони переважно характеризуються

сталим модальним і темпоральним планом з узагальнюючим позачасовим значенням. Головна роль в організації семантичної структури прислів'їв належить внутрішній формі. Інтерпретація внутрішньої форми як семантичного змісту мовного знаку, виражена у його матеріальній формі та формалізована у відношенні до актуального значення як його мотивації, повною мірою стосується прислів'їв. Внутрішня форма прислів'я фіксує асоціативні риси ситуації, яку визначають як базу специфічної для прислів'я фразової номінації. Внутрішня форма служить для розуміння, а також семантичної трансформації прислів'я і способу репрезентації його актуального значення. Вона базується на метафоричному намірі, пов'язаному з переходом значення деяких слів і початкового значення інших у структурі прислів'я. Особливий інтерес викликає в такому випадку внутрішня форма прислів'їв з прямою мотивацією значення. Більшість з них можна замінити семантичними еквівалентами, які передають те ж судження у більш деталізованій формі у зв'язку з іншими ситуаціями: укр. – *Зробив діло – гуляй сміло.* Нім. – *Nach getaner Arbeit ist gut ruhen* [7, с. 225 – 229].

Фразеологічні звороти і прислів'я володіють відносною здатністю, на відміну від вільних словосполучень, до зміни компонентів зі збереженням при цьому їхнього загального значення. І фразеологічні звороти, і прислів'я відрізняються від вільних словосполучень синтаксичною єдністю і стабільністю компонентів. Такі вагомні ознаки фразеологічних зворотів як сталість вживання, відносна стабільність їх компонентів і структури, ідіоматичне значення, функціональна єдність усього виразу на відміну від функціональної незалежності кожного компонента у вільних словосполученнях одночасно є властивостями і прислів'їв [1, с. 15].

З погляду фольклору, прислів'я може розглядатись як такий же текст, як і інші (напр., пісня, казка, анекдот та ін.), котрі виникають через розгортання компаративної формули. З погляду лінгвістики, процес руху від малого тексту до більшого також отримує своє обґрунтування, так як це – діалектичний процес розгортання, який служить для врівноваження мовної ентропії

спрощення. Таким чином, прислів'я служать інколи для утворення фраземи чи фразеологічної єдності:

- шляхом звуження: *Stille Wasser sind tief --- stilles Wasser; Der eine klopft auf den Busch, der andere fängt den Vogel --- auf den Busch klopfen, Wer andern eine Grube gräbt, fällt selbst hinein --- jemandem eine Grube graben;*

- за допомогою розширення фразеологічної єдності утворюється прислів'я: *den Tag vor dem Abend loben --- Lobe nicht den Tag vor dem Abend, und nicht die Ehefrau vor dem Tod, der frühe Vogel --- Der frühe Vogel springt weiter, aber krepirt auch eher.* [1, с. 16, 9, с. 246 – 247].

Прислів'я можна розглядати у кількох площинах: як самостійні мікротексти, у співвідношенні з іншими прислів'ями, у їхньому дискурсивному контексті, а також в рамках певної культурної матриці. Прислів'я, виражаючи ознаки єдиної лексеми, одночасно репрезентує внутрішні структури. Вони об'єднують риси лексеми, висловлювання, тексту та цитати. Прислів'я володіє впізнаваними, відносно сталими текстуальними блоками з унікальним риторичним потенціалом. Їх варіативність залежно від тексту чи аудиторії також викликає цікаві спостереження. Формально вони відображають певні зразки просодії, паралелізму, синтаксису, лексики та уявлень. Саме завдяки останнім прислів'я являють собою узагальнення стереотипів та метафор, властивих кожній культурі [2].

На сьогодні можна спостерігати тенденції вільного, часто грайливого поводження з пареміями. До того ж, мова йде про навмисну модифікацію зовнішньої форми паремій через доповнення новими елементами, субституцією на лексичному рівні, елімінацію різних частин прислів'я, комбінацію кількох та ін. Новоутворення на основі загально відомого прислів'я викликає незвичну реакцію реципієнта і робить мовлення живим і образним [6, с. 242]. Можливість модифікації залежить від ступеню ідіоматичності, яка виражається у неоднаковому значенні усієї фразеологічної одиниці порівняно зі значенням її компонентів. Передумова можливості утворення модифікації – семантична автономія окремих компонентів [10, с. 293].

Прислів'я належать до структурно-семантичної мішаної класифікації і виступають на синтаксичному рівні як самостійні речення, а також як дискурсивна автономія, або самостійні тексти [3, с. 145].

Серед типів речення, у яких виражаються прислів'я, переважно зустрічаються прості і зазвичай без додаткових доповнень. На противагу великій кількості простих, однак, виступають складносурядні і складнопідрядні речення, а також еліптичні поєднання речень. Під останніми розуміємо випадки, коли не вживається конститутивний елемент, зазвичай це – фінітне дієслово, однак його можна легко виявити з контексту : *Des einen Freund, des andern Leid. Ende gut, alles gut* (відсутнє фінітне дієслово *ist*). Серед складносурядних речень зустрічаються ряди послідовних простих речень: *Vertrauen ist gut, Kontrolle ist besser*. Інколи вони об'єднані одним підметом або присудком: *Das Leben ist den Reichen lang, den Armen kurz. Das ist leicht gesagt, aber schwer gemacht*.

Складнопідрядні речення переважно по-різному організовані, а від одного підрядного речення можуть залежати інші. Однак у синтаксисі прислів'їв існують і певні обмеження, переважно використовується лише одне підрядне, якщо не враховувати модифікації:

Підрядне підметове: *Wer mit dem Teufel essen will, braucht einen langen Löffel*.

Підрядне додатку: *Man tut, was man kann*.

Підрядне умови: *Wenn zwei sich streiten, freut sich der Dritte*.

За дослідженнями про середню довжину німецьких прислів'їв, було встановлено, що майже половина (приблизно 52 %) з них складаються з 5 – 8 слів, серед них однак найчастіше прислів'я з 6 словами. З погляду на тенденцію до скорочення розмірів речення у мовленні взагалі, такий результат можна було очікувати [5, с. 103]. Окрім того, існує залежність між середньою довжиною прислів'я і його відомістю, а саме: довжина зменшується при рості поширеності прислів'я. Однак, не слід стверджувати, що існує спеціальний синтаксис для фразеологізмів, рівнозначних реченню.

Одночасно, П. Гжибек стверджує, що будь-які обчислення середньої довжини прислів'я слід вважати гіпотетичним, так як паремія може мати до кількох варіацій вихідної форми з неоднаковою кількістю лексем, що спричиняє надто велику похибку в обчисленнях[4, с. 203 – 215]. Крім того, дуже часто не береться до уваги факт відомості / вживаності прислів'я саме у конкретній формі, а лексикографічні джерела можуть наводити застарілі форми вживання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Belozeroва F. Phraseology and Paremiology or Phraseology? / Faina Belozeroва // Phraseology and Paremiology. International Symposium, Sept., 2 – 5, 1997. [edit. by Peter ĎURČO] // Akademia PZ, Bratislava, 1998. – P. 14 – 17.
2. Burger H. Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen/ Harald Burger – 4., neu bearb. Aufl. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2010. – 239 S.
3. Filatkina N. Phraseologie des Lëtzebuergerschen. Empirische Untersuchungen zu strukturellen, semantisch-pragmatischen und bildlichen Aspekten / Natalia Filatkina // Universitätsverlag WINTER GmbH, Heidelberg, 2005. – S. 67 – 71, 145 – 147.
4. Grzybek P. Zur Frage der Satzlänge von Sprichwörtern (unter besonderer Berücksichtigung deutscher Sprichwörter) / Peter Grzybek // Von der Einwortmetapher zur Stazmetapher / Rupprecht S. Baur, Christoph Chlosta.- Bochum: Universitätsverlag Brockmeyer, 1995 (Akten des Westfälischen Arbeitskreises Phraseologie, Parömiologie; 94/95). – S. 203 – 217.
5. Lüger H.-H. Satzwertige Phraseologismen. Eine pragmalinguistische Untersuchung / Heinz-Helmut Lüger. – Wien: Ed. Preasens, 1990. – 314 S.
6. Matulina Ž. Sprichwortgebrauch im aktuellen politischen Kontext Kroatiens / Željka Matulina // Von der Einwortmetapher zur Stazmetapher / Rupprecht S. Baur, Christoph Chlosta.- Bochum: Universitätsverlag Brockmeyer, 1995

- (Akten des Westfälischen Arbeitskreises Phraseologie, Parömiologie; 94/95). – S. 239 – 267.
7. Melerovič G. On Semantic Structure on the Proverbs / Galina Melerovič // Phraseology and Paremiology. International Symposium, Sept., 2 – 5, 1997. [edit. by Peter ĎURČO] // Akademia PZ, Bratislava, 1998. – P. 225 – 229.
  8. Mieder W. Sprichwörtliches und Spruchhaftes als Basis für Aphoristisches / Wolfgang Mieder. – Burlington, Vermont: the University of Vermont, 2002. – 159 S.
  9. Mokienko V. M. Parömiologie und Phraseologie oder Phraseologie und Parömiologie / Valerij M. Mokienko // Phraseology and Paremiology. International Symposium, Sept., 2-5, 1997. [edit. by Peter ĎURČO] // Akademia PZ, Bratislava, 1998. – P. 243 – 250.
  10. Stammel K. Modifikation – ein phraseologisches Paradox? / Karolina Stammel // Phraseologie disziplinär und interdisziplinär / Hrsg. von Csaba Földes. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2009. – S. 293 – 304.

Бараняк Марія Михайлівна – викладач кафедри германської філології та зарубіжної літератури ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка; тел. 097 967 92 31; mmbaranyak@gmail.com; сертифікат: ТАК; про конференцію дізналася від колег.